

mgr lic. Aleksandra Jacoń

Tytuł rozprawy doktorskiej:

Sylwetka misjonarza i jego praca misyjna w Afryce Subsaharyjskiej we współczesnej literaturze polskojęzycznej (1956-2012)

Literatura to jedna z wielu dróg propagowania idei misyjnej. Czytając książki, można dowiedzieć się o misjonarzu i jego posłudze w różnych miejscach na ziemi. Badanie obrazu misjonarza i jego działalności na podstawie różnych tekstów, to temat bardzo szeroki. Trzeba brać tu pod uwagę różne kryteria: czasu, przestrzeni, rodzaju publikacji, celu jej wydania, a także różnorodności gatunkowej piśmiennictwa.

Stosując ograniczenia, przede wszystkim, czasowo-przestrzenne, za główny cel rozprawy badawczej postawiono dokonanie przeglądu polskojęzycznej literatury współczesnej (z lat 1956-2012) pod kątem zawartych w nich treści dotyczących sylwetki misjonarza i jego pracy w Afryce Subsaharyjskiej. Ze względu na dużą liczbę materiału źródłowego, konieczne było także wprowadzenie ograniczeń bibliograficznych. Literaturę podmiotu stanowią zatem publikacje zwarte, skierowane do dorosłego czytelnika, reprezentujące odmiany i formy gatunkowe należące do: literatury pięknej, epistolografii, literatury biograficznej i literatury faktu.

Badana literatura dzieli się na dwie grupy: misyjną i niemisyjną. Pierwsza obejmuje publikacje, których autorami są misjonarze, osoby odwiedzające palcówki misyjne lub zainteresowane misyjną działalnością. Do drugiej grupy należą książki, w których problematyka misyjna pojawia się niejako na marginesie innych rozważań lub jest jednym z wielu innych poruszanych zagadnień i wątków. Ich autorami mogą być dziennikarze, podróżnicy, globtroterzy, badacze, osoby przebywające na kontraktach itp.

Główna uwaga badającego skupia się na pierwszej ze wspomnianych grup literatury podmiotu, co wynika z ilości misyjnych treści w niej zawartych. Jednym z celów było także skompletowanie możliwej najbardziej dokładnej bibliografii książek, oddającej rzeczywisty stan współczesnego polskojęzycznego piśmiennictwa misyjnego dotyczącego obszaru Afryki Subsaharyjskiej (jego konkretnych gatunków literackich i publicystycznych). Zgromadzone informacje o książkach misyjnych – chodzi o dane dotyczące: misjonarza, autora/redaktora, miejsca i roku wydania, miejsca i czasu posługi misyjnej, klasyfikacji gatunkowej tekstu, opracowania graficznego, zawartości tekstów dodatkowych (np. materiałów informacyjno-promocyjnych), redakcji i korekty tekstu, promocji i dystrybucji – zostały odpowiednio uporządkowane i zaprezentowano w formie tabel. Mają one wartość podsumowującą.

Analiza drugiej grupy źródeł miała przede wszystkim wykazać, że motywy i wątki misyjne są powtarzającym się elementem niemisyjnych dzieł literackich i utworów publicystycznych.

Przed dokonaniem szczegółowych analiz materiału źródłowego, w rozdziale pierwszym, zatytułowanym „Literacki obraz misji”, wyjaśnia się nieścisłości związane z definicją literatury misyjnej i jej klasyfikacją gatunkową. Następnie przedstawia się rozwój polskojęzycznej literatury misyjnej (nie tylko tej związanej z obszarem Afryki), ze szczególnym zwróceniem uwagi na listy misyjne, jako podstawowe źródło literackie. W dalszej kolejności przedstawiony zostaje rozwój literatury niemisyjnej, zawierającej wątki misyjne. W związku z całkowitym brakiem opracowań dotyczących tego zagadnienia, dokonuje się analizy wybranych

przykładów z literatury niemisyjnej sprzed 1956 roku (z drugiej połowy XIX wieku oraz pierwszej połowy wieku XX).

W kolejnych rozdziałach (od drugiego do piątego) analizuje się źródła pod kątem różnych płaszczyzn pracy misyjnej. Rozdział drugi dotyczy podstawowych płaszczyzn pracy ewangelizacyjnej: przepowiadania i zakładania Kościoła. Ukazuje się w nim sylwetkę misjonarza-kapłana i duszpasterza, do którego najważniejszych zadań należy: głoszenie Słowa i zakładanie Kościoła, posługa sakramentalna i duszpasterstwo parafialne (w tym wizyty w stacjach misyjnych), troska o miejscowe powołania i zaangażowanie laikatu (w tym formacja katechistów), zaangażowanie w dzieła miłosierdzia. Misjonarz zostaje przedstawiony również w roli budowniczego, zarządcy i człowieka, który musi poradzić sobie z wieloma problemami związanymi z utrzymaniem misyjnej infrastruktury.

W rozdziale trzecim analizuje się teksty misyjne pod kątem przedstawienia w nich drugiego filaru misyjnej działalności Kościoła – promocji ludzkiej. Misjonarz ukazany jest w roli: lekarza, nauczyciela i wychowawcy, a także obrońcy praw człowieka i promotora jego rozwoju. Do szczegółowych zadań należy: pomoc chorym (w tym trędowatych i chorym na HIV/AIDS), budowa i prowadzenie ośrodków służby zdrowia, szkół i ośrodków edukacyjno-wychowawczych, prowadzenie prozdrowotnej akcji edukacyjnej, nauczanie (w tym prowadzenie kursów zawodowych), zaangażowanie w zwalczanie ubóstwa i poprawę warunków życia, promocja ludności tubylczej, promocja kobiet, troska o poszanowanie praw dziecka, zaangażowanie w budowę pokoju, troska o środowisko przyrodnicze.

Rozdział czwarty dotyczy zagadnienia dialogu i inkulturacji w pismach misjonarzy polskich. Przedstawione zostają działania misjonarza na płaszczyźnie dialogu kulturowego, ekumenicznego i międzyreligijnego. Szczególną uwagę zwraca się na naukę języka oraz wszelkie działania podejmowane w ramach ewangelizacji inkulturacyjnej.

W rozdziale piątym uwaga skupia się na jednym z najbardziej charakterystycznych elementów afrykańskiego świata – czarach, magii i wierze w duchy, oraz na posłudze uzdrawiania i uwalniania – odpowiedzi misjonarza na tę część afrykańskiej rzeczywistości.

W rozdziale szóstym – stanowiącym dopełnienie poprzednich rozdziałów – charakteryzuje się sylwetkę misjonarza i jego życie w afrykańskich warunkach. Zwraca się uwagę na problem odmienności afrykańskiej rzeczywistości (klimatu i przyrody, warunków bytowych, chorób, trudności związanych z przemieszczaniem się) oraz „obcości” misjonarza. Teksty analizowane są również pod kątem obrazu misjonarza-turysty i podróżnika. W ostatnim podrozdziale przedstawia się jego cechy i postawy, oraz indywidualne spojrzenie na posługę misyjną.

Rozdział siódmy ukazuje misjonarza jako twórcę literackiego. Omawia się w nim formy gatunkowe charakterystyczne dla literatury misyjnej badanego okresu, wśród których można wymienić: listy, dzienniki, pamiętniki, wspomnienia, wywiady-rzeki, różnego rodzaju biografie, reportaże, literaturę piękną. Dokonuje się także oceny stylistyczno-językowej i strukturalno-typograficznej książek misyjnych, udowadniając, że mogą one podlegać literackiemu i artystycznemu wartościowaniu. Omawia się również funkcje literatury misyjnej: edukacyjną, informującą o Kościele i misjach w Afryce, promującą misję i estetyczną.

W ostatnim rozdziale bada się sylwetkę misjonarza i jego pracę w Afryce Subsaharyjskiej na podstawie książek niemisyjnych: w literaturze wspomnieniowej i podróżniczej, w reportażu wojennym oraz w literaturze pięknej. Dokonuje się także analizy wątków misyjnych z książek, które były pisane lub których akcja toczy się w czasach kolonialnych.

Przeprowadzone badania dowodzą, iż współczesna literatura polskojęzyczna ukazuje sylwetkę misjonarza i jego pracę w Afryce Subsaharyjskiej w sposób różnorodny i wieloaspektowy. Bogactwo treści zawartych w literaturze potwierdza wielowymiarowość pracy misyjnej. Misjonarz – jako autor oraz bohater książek – może być przedmiotem badań różnych dyscyplin naukowych, w tym misjologii i nauki o literaturze (nie tylko religijnej). Przed uczonymi otwiera się tym samym wiele perspektyw badawczych. Niniejsza rozprawa jest jedną z pierwszych, które wpisują się w naukową refleksję nad obrazem Misji w literaturze.

Title of the doctoral dissertation:

The figure of the missionary and his missionary work in sub-Saharan Africa in contemporary Polish-language literature (1956-2012)

Literature is one of the many ways of promoting the missionary idea. By reading the books, you can learn about the missionary and his ministry in various places around the world. Studying the image of the missionary and his activities on the basis of various texts is a very broad topic. Various criteria must be taken into account here: time, space, type of publication, purpose of its publication, as well as the genre diversity of the literature.

Applying limitations, above all, time and space, the main goal of the research dissertation was to review contemporary Polish literature (from 1956-2012) in terms of the content of missionary and his work in sub-Saharan Africa. Due to the large amount of source material, it was also necessary to introduce bibliographic restrictions. The literature of the subject is therefore composed of compact publications addressed to the adult reader, representing varieties and genre forms belonging to: fiction, epistolography, biographical literature and non-fiction.

The studied literature is divided into two groups: missionary and non-missionary. The first includes publications authored by missionaries, visitors to mission institutions, or interested in missionary activities. The second group includes books in which missionary issues appear as if on the margin of other considerations or are one of many other issues and threads. Their authors can be journalists, travellers, globetrotters, researchers, contracted people, etc.

The main attention of the researcher is focused on the first of the aforementioned groups of the literature of the subject, which results from the amount of missionary content it contains. One of the goals was also to complete the most accurate possible bibliography of books, reflecting the actual state of contemporary Polish-language missionary literature concerning the area of sub-Saharan Africa (its specific literary and journalistic genres). Collected information about mission books – data on: missionary, author/editor, place and year of publication, place and time of missionary service, text genre classification, graphic design, content of additional texts (e.g. information and promotional materials), editing and proofreading the text, promotion and distribution – have been properly arranged and presented in the form of tables. They have a summary value.

The analysis of the second group of sources was primarily intended to show that missionary themes and threads are a recurring element of non-missionary literary works and journalistic works.

Before carrying out a detailed analysis of the source material, in the first chapter, entitled “The literary image of mission”, the inaccuracies related to the definition of mission literature and its genre classification are explained. Then, the development of Polish-language missionary literature (not only related to Africa) is presented, with particular emphasis on mission letters as the primary literary source. Next, the development of non-missionary literature is presented. Due to the complete lack of studies on this issue, selected examples from pre-1956 non-mission literature (from the second half of the 19th century and the first half of the 20th century) are analysed.

In the following chapters (from the second to the fifth), the sources are analysed in terms of various levels of mission work. The second chapter deals with the fundamental levels of the work of evangelization: preaching and founding the Church. It shows the profile of a missionary-priest and priest, whose most important tasks include: preaching the Word and founding the Church, sacramental service and parish ministry (including visits in mission stations), care for local vocations and involvement of the laity (including the formation of catechists), involvement in works of charity. The missionary is also presented as a builder, manager and man who has to deal with many problems related to the maintenance of the mission infrastructure.

In the third chapter, the missionary texts are analysed in terms of presenting the second pillar of the missionary activity of the Church – human promotion. The missionary is shown as a doctor, teacher and educator, as well as defender of human rights and promoter of its development. The specific tasks include: helping the sick (including lepers and those suffering from HIV/AIDS), building and running health care centres, schools and educational centres, conducting health-promoting educational campaigns, teaching (including conducting vocational courses), engaging in fighting the poverty and improving the living conditions, promotion of indigenous people, promotion of women, care for respect for children's rights, involvement in building peace, care for the natural environment.

The fourth chapter deals with the issue of dialogue and inculturation in the writings of Polish missionaries. The missionary's activities on the level of cultural, ecumenical and interreligious dialogue are presented. Particular attention is paid to language learning and all activities undertaken as part of enculturation evangelization.

Chapter five focuses on one of the most characteristic elements of the African world – witchcraft, magic and faith in spirits, and the ministry of healing and releasing – the missionary's response to this part of African reality.

The sixth chapter – which complements the previous chapters – describes the missionary and his life in African conditions. Attention is drawn to the problem of the dissimilarity of the African reality (climate and nature, living conditions, diseases, difficulties related to moving) and the missionary's "strangeness". The texts are also analysed in terms of the image of the missionary – a tourist and traveller. The last section presents his features and attitudes, as well as an individual view of the missionary service.

The seventh chapter presents the missionary as a literary creator. It discusses the genre forms characteristic of the missionary literature of the analysed period, including: letters, journals, diaries, memoirs, river interviews, various types of biographies, reports, and fiction. The stylistic-linguistic and structural-typographic evaluation of mission books is also made, proving that they can be subject to literary and artistic evaluation. The functions of mission literature are also discussed: educational, informing about the Church and missions in Africa, promoting missions and aesthetic.

The last chapter examines the profile of the missionary and his work in sub-Saharan Africa on the basis of non-missionary books: in memoirs and travel literature, in war reportage and in fiction. The missionary threads from books that were written or which action takes place in colonial times are also analysed.

The conducted research shows that the contemporary Polish-language literature shows the profile of the missionary and his work in sub-Saharan Africa in a varied and multifaceted way.

The richness of the content contained in the literature confirms the multidimensionality of mission work. The missionary – as the author and hero of books – can be the subject of research in various scientific disciplines, including missiology and the study of literature (not only religious). Thus, many research perspectives are opening up for scholars. This dissertation is one of the first to reflect the scientific reflection on the image of the Mission in literature.